

trialekticheskoy aretei / Yurev G.P., Yureva H.A. / Trudy laboratorii virtualistiki. – M.: “Put”, 2001. – Vyp.16. – 102 s.

10. Biryukova E.A. Virtualnye osnovy etiki duhovnogo ozdorovleniya: dis. ... doktora filos. nauk: 09.00.05 – Etika / Biryukova Eleonara Alekseevna. – Tula, 2008. – 327 s.

11. Katerniy I.V. Antropologiya virtualnyh prostranstv: chelovek, kultura, povedenie // Virtualnye realnosti. – M.: In-t cheloveka RAN, 1998. – 67 s.

12. Platon. Sobranie sochineniy v 4 t. / Obsch. red. L.F. Loseva, V.F. Asmusa, A.A. Taho-Godi; primech. A.F. Loseva i A.A. Taho-Godi. – M.: Mysl, 1990–1994. – T.2. – 528 s. (Seriya “Filosofskoe nasledie”).

13. Fed I.A. Misteriyi initsiatsiyi yak shlyah formuvannya “doskonaloyi lyudyny” / Fed I.A. // Aktualni filosofski ta kulturologichni mysluvaly sushchnosti: zb. nauk. pr. – K.: DAKKKiM, 2005. – Vyp.15. – S.283–288.

14. Leontev A.N. Problemy razvitiya psihiki / A.N. Leontev. – [3–e izd.]. – M.: Izd-vo MGU, 1972. – 576 s.

15. Scherbatskoy F.I. Izbrannye trudy po buddizmu / Scherbatskoy F.I. – M.: Nauka, 1988. – 428 s.

16. Malyavin V.V. Chzhuan-Tszy / Malyavin V.V. – M.: Nauka, 1985. – 312 s.

17. Garen E. Problemy italyanskogo Vozrozhdeniya / E.Garen. – M.: Progress, 1986. – 396 s.

18. Bebeneva E.A. Religioznaya virtualnaya realnost: filosofsko-religovedcheskiy analiz: dis. ... kandidata filos. nauk: 09.00.13 / Bebeneva Elena Aleksandrovna. – M., 2004. – 161 s.

19. Pronnikov V.A. Yapontsy etnograficheskie ocherki / V.A. Pronnikov, I.D. Ladanov. – M.: Glavnaya redaktsiya vostochnoy literatury izdatelstva “Nauka”, 1983. – 270 s.

20. Rozni V.M. Priroda virtualnyh realnostey (usloviya filosofskogodiskursa) / V.M. Rozni // Virtualnye realnosti. Trudy laboratorii virtualistiki. – M.: Institut filosofii RAN, 1998. – Vyp.4. – 212 s.

Журба М. А., доктор філософських наук, завідувач кафедри філософських та гуманітарних дисциплін, Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (Україна, Рубежне), zna_3@rambler.ru

Виртуальная реальность та властивості людської психіки

У запропонованому дослідженні здійснюється спроба розглянути і проаналізувати один із існуючих підходів до дослідження співвідношення альтернативного (виртуального) світу з нашою реальністю. Детально розглянуто та проаналізовано психологічну віртуальну реальність як один із видів віртуальної реальності. Описано та проаналізовано два види психологічної віртуальної реальності: консуетал (нормальний, ординарний, та відповідний нормальному процесу актуалізації образу) та віртуал (незвичайний, екстраординарний, що відповідає екстраординарному характеру процесу актуалізації образу), який поділяється на гратуал та інгратуал. Крім того, розглянуті якості віртуала (за М. Носовим): незвикомість; спонтанність; об'єктивованість; фрагментарність; змінність статусу тілесності, змінність статусу волі; змінність статусу особистості; змінність статусу свідомості.

Ключові слова: віртуальна реальність, віртуал, консуетал, гратуал, інгратуал, образ, самообраз.

Журба Н. А., доктор філософських наук, завідувач кафедри філософських та гуманітарних дисциплін, Інститут хімічних технологій Восточноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (Україна, Рубежне), zna_3@rambler.ru

Виртуальная реальность и свойства человеческой психики

В предложенном исследовании предпринимается попытка проанализировать один из существующих подходов к исследованию соотношения альтернативного (виртуального) мира с нашей реальностью. Подробно рассмотрена и проанализирована психологическая виртуальная реальность как один из видов виртуальной реальности. Описаны и проанализированы два вида психологической виртуальной реальности: консуетал (нормальный, ординарный, и соответствующий нормальному процессу актуализации образа) и виртуал (необычный, экстраординарный, который соответствует экстраординарному характеру процессу актуализации образа), который делится на гратуал и ингратуал. Кроме того, рассмотрены качества виртуала (по Н. Носову): непривычность, спонтанность, объективированность, фрагментарность; измененность статуса телесности, измененность статуса воли, измененность статуса личности, измененность статуса сознания.

Ключевые слова: виртуальная реальность, виртуал, консуетал, гратуал, ингратуал, образ, самообраз.

* * *

УДК 165.7/8(091)

Гоян І. М.

доктор філософських наук, декан філософського факультету, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), dekanat_filosof@pu.if.ua

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Виявляється історико-філософський контекст сучасної когнітивної психології, тобто її відношення до філософсько-психологічних традицій минулого, а також її ставлення до філософської методології як такої.

Ключові слова: когнітивна психологія, когнітивізм, ментальні процеси та структури, філософська психологія, психологізм.

Когнітивна психологія є одним з напрямків сучасного комплексу наук, пов'язаних з інформаційною революцією, при цьому таким, що розвивається дуже активно. Як і інші напрямки цього комплексу, когнітивна психологія фактично має міждисциплінарний характер, тобто вона включає в себе не тільки власне психологічні проблеми, а й проблеми теорії інформації, комп'ютерних наук, нейробіології тощо. З іншого боку, вона фактично входить до кола різноманітних концепцій сучасної філософії свідомості, оскільки, перш за все, сама потребує певного філософського обґрунтування. У цьому контексті, тобто у контексті пошуків філософського обґрунтування когнітивно-психологічних досліджень, варто говорити і про історико-філософські виміри цієї науки.

Сьогодні вже існують дослідження, присвячені експлікації історичного розвитку когнітивної психології, у тому числі у зв'язку з її філософськими та історико-філософськими передумовами. Перш за все, слід згадати класичну працю Роберта Солсо “Когнітивна психологія” [5], яка витримала вже 6 видань, у тому числі російською мовою (вперше англійською книга видана в 1979 р.). Крім загального огляду основних положень цієї наукової дисципліни, Р. Солсо подає й коротку історію когнітивної психології у зв'язку із загальною історією філософії свідомості. Також можна відзначити працю Ноеля Сміта “Сучасні системи психології” [4], в якій не тільки систематизуються найбільш актуальні на сьогодні психологічні напрямки, але й подається загальна передісторія психологічної науки (починаючи із стародавніх часів), а також визначаються історичні передумови започаткування кожного із сучасних напрямків. Слід звернути увагу також на ґрунтовний аналіз внутрішніх процесів у методологічному розвитку когнітивної психології, який зроблений у працях російської дослідниці Марії Фалікман [6].

Разом з тим, загальна недовіра сучасної когнітивістики до філософсько-метафізичних спекуляцій здебільшого приховує насправді існуючий зв'язок між сучасною експериментальною (зокрема, когнітивною) психологією та філософською психологією минулого. З огляду на це, **метою даної статті** є з'ясування історико-філософського контексту виникнення та розвитку когнітивної психології, зокрема – її відношення до відомих філософсько-психологічних традицій.

Хронологічною точкою відліку існування когнітивної психології вважається зібрання 11 вересня

1956 року в Массачусетському технологічному інституті спеціальної групи Інституту електричної та електронної інженерії, яка займалася розробкою інформаційної теорії. Зокрема, були присутні Джордж Міллер, Герберт Саймон (якому, власне, належить ідея аналогії роботи мозку з роботою комп'ютерних програм), Аллен Ньюелл, Ноам Хомскі, Девід Грін, Джон Світс. Джордж Міллер пізніше згадував, що цей симпозіум “залишив у нього тверде переконання – радше все ж інтуїтивне, ніж раціональне, – в тому, що експериментальна психологія людини, теоретична лінгвістика та комп'ютерне моделювання когнітивних процесів – це частини великого цілого, і що в майбутньому ми станемо свідками прогресивного розвитку цих галузей знання і посилення зв'язку між ними” [цит. за: 5, с. 38]. Отже, когнітивна психологія постає однією із складових комплексу когнітивних наук, до якого зазвичай відносять також філософію свідомості, нейронауку, теоретичну лінгвістику, науку штучного інтелекту, когнітивну антропологію.

Когнітивна психологія тяжіє до аналогії між перетворенням інформації обчислювальними устроями і пізнавальними процесами людини. На цьому шляху було виокремлено численні структурні складові (блоки) пізнавальних та виконавчих процесів, зокрема пам'яті. Найбільшого поширення в когнітивній психології отримала концепція, яка уявляє психіку на кшталт устрою з фіксованою здатністю до перетворення сигналів. На першому плані у цій концепції – внутрішні когнітивні схеми та активність організму в процесі пізнання. Когнітивна система людини розглядається як система, що має пристрої введення, зберігання, виводу інформації, з урахуванням її пропускної здатності.

М. Фалікман справедливо зазначає, що на такому шляху – розгортання метафори пізнання як передачі або переробки інформації технічним пристроєм – фактично відбувалося елімінування відомої, зокрема, від В. Джеймса, триади рівнів розгляду людини як суб'єкта активності: біологічний організм, соціальний індивід, суб'єкт культури [див.: 6, с. 31] (у Джеймса це біологічне, або матеріальне “я” – *materialself*, соціальне “я” – *socialself*, і духовне “я” – *spiritualself* [див.: 7, v. 1, p. 291–293]). Відповідно, зовнішня критика і внутрішні дискусії у царині когнітивної психології відбувалися навколо питання про те, що мислить (сприймає, запам'ятовує, звертає увагу та приймає рішення) не система переробки інформації, а людина як частина природи, соціуму, культури.

Але важливо пам'ятати, що основи когнітивної психології можна прослідкувати у вченні гештальт-психології (Коффка, Келлер, Верггеймер), працях культурно-історично напрямку (Виготський, Лурія, Піаже), які формувалися до створення кібернетики і появи складних обчислювально-інформаційних машин. Відповідно, висхідні проблеми, які постають перед когнітивною психологією сьогодні, насправді вже були предметом серйозного аналізу у різноманітних теоріях минулого.

Відомий американський когнітивний психолог, професор Роберт Солсо фактично визнає, що когнітивна психологія стикається з тими самими питаннями, на які вже століттями та тисячоліттями шукає (а інколи й знаходить) відповіді філософія та філософська

психологія – “яким чином здобуваються, зберігаються, передаються та використовуються знання; що таке свідомість і звідки походять усвідомлені думки; якою є природа сприйняття та пам'яті; що таке думка; як розвиваються всі ці здібності?” [5, с. 31]. Зрозуміло, що, як експериментальна наука, когнітивна психологія не може вдаватися до будь-яких форм “метафізичних” відповідей на ці питання, а тому й не прагне до особливих пошуків своїх філософських попередників. І все ж дещо в цьому контексті ми знаходимо, зокрема, у того ж Р. Солсо.

Власне, всі попередні зусилля людської думки у розв'язанні проблеми походження свідомості Р. Солсо узагальнює у два напрямки – “емпірики”, які стверджують, що свідомість походить з досвіду, і “нативісти”, згідно яким “знання базується на вроджених характеристиках мозку”, або, кажучи вже мовою когнітивної психології, – “характеристики роботи мозку (частково) задані на апаратному рівні” [5, с. 31]. Зрозуміло, що можна було б прослідкувати величезну історико-філософську традицію дискусії між “емпіриками” та “нативістами”, і виявити при цьому різноманітні варіації цих напрямків, але сучасну когнітивну науку це мало цікавить. Власне, ці дві філософські лінії фактично дезавуюються тим, що “з наукової точки зору жодна з цих позицій не може бути остаточно доведена” [5, с. 32].

У той же час, цілком логічно, що з названих напрямків когнітивній психології виявляється ближчим емпіризм, зокрема англійський. Р. Солсо згадує Берклі, Юма, Джеймса Мілля і Джона Стюарта Мілля. У Юма, зокрема, його цікавлять розмірковування про можливості внутрішніх репрезентацій. Позиція, згідно якої внутрішні репрезентації формуються за певними правилами (у Юма – це “певне зв'язуюче начало, асоціююча якість”, тобто закон асоціації), а їх формування та перетворення вимагають часу та зусиль (на це налаштовує “ментальна топографія” Юма, що розрізняє враження та ідеї, враження відчуттів та враження рефлексії, ідеї вражень та ідеї рефлексії і т. ін.), – така позиція розглядається американським психологом як основа новітніх досліджень когнітивної психології [5, с. 33]. Загалом лінія британського емпіризму узагальнюється у висновку про розрізнення трьох видів внутрішніх репрезентацій: 1) безпосередні сенсорні події (Берклевоесеперсіп); 2) бліді копії перцепцій – те, що зберігається в пам'яті (Юмові ідеї); 3) процедури перетворення цих блідих копій, тобто асоціативне мислення [див.: 5, с. 33]. Отже, британська асоціативна психологія, безпосередньо пов'язана з традицією британського філософського емпіризму, фактично визнається віддаленою предтечею сучасної когнітивної психології.

Цілком зрозуміло, що ключова історична роль у розвитку вчень про свідомість приписується тим психологам, які в XIX ст. “спробували вирватися з рамок філософії і сформувати окрему дисципліну, що ґрунтується на емпіричних даних, а не на спекулятивних розмірковуваннях”, – Р. Солсо конкретно називає Густава Фехнера, Франца Brentano, Германа Гельмгольца, Вільгельма Вундта, Дж. Мюллера, Освальда Кюльпе, Германа Еббінгауза, Френсіса Гальтона, Едварда Тітченерата Вільяма

Джеймса [див.: 5, с. 33]. Іншими словами, йдеться про засновників експериментальної психології XIX століття, які одночасно, з історико-філософської точки зору, можуть бути охарактеризовані як представники філософського психологізму – у тому відношенні, що психологія заміщувала у них роль філософії як загальної методології наук, при цьому методологічні засади самої психології звужувалися до методик емпіричного дослідження. Можна стверджувати, що таке нехтування загальнофілософською методологією є характерним і для сучасної когнітивної психології, у чому вона дійсно продовжує традиції видатних психологів (і психологістів) XIX століття.

Цікавим моментом в історичному огляді Р. Солсо є також розрізнення двох напрямків у психології кінця XIX століття. Йдеться, з одного боку, про напрямок, представлений Вундтом і Тітченером, а з іншого – про Франца Brentano. За Р. Солсо, який в даному випадку спирається на “Історію експериментальної психології” Едвіна Борінга, вперше видану в 1929 р., представники першої групи наполягали на важливості структури мисленнєвих репрезентацій, у той час як Brentano та його наступники (тут можна додати, що серед цих наступників був і Е. Гуссерль з його феноменологією) наполягали на особливій важливості процесів або дій; при цьому внутрішні репрезентації розглядалися як статичні елементи, що мали невелику цінність для психології [див.: 5, с. 34]. Очевидно, з точки зору сучасної когнітивної психології, обидва ці напрямки страждали певною однобічністю в оцінках значення структури та процесів внутрішніх репрезентацій.

Беззаперечним авторитетом постає Вільям Джеймс, який “розробив достатньо обґрунтовану модель розуму”. На думку Р. Солсо, Джеймс та його колеги – такі, як Ф. К. Дондерс і Джеймс Кеттелл – є прямими попередниками сучасної когнітивної психології. Зокрема, прямий зв’язок виявляється у підходах Джеймса до пам’яті, оскільки “він вважав, що і структура, і процес відіграють важливу роль”. Експерименти цих вчених, зокрема, із визначення часу, необхідного для виконання мисленнєвих операцій, їх методи, процедури та інтерпретації, на думку Р. Солсо, прямо випереджають появу когнітивної психології [див.: 5, с. 34].

Отже, на думку Р. Солсо, історичними попередниками сучасної когнітивної психології є грецька філософія, емпіризм XVIII століття, структуралізм XIX століття і неокогнітивна революція, на яку, у свою чергу, вплинули нові успіхи в теорії комунікації, лінгвістиці, дослідженнях пам’яті та комп’ютерної технології [5, с. 51].

Дещо іншу картину історико-філософського та історико-психологічного контексту когнітивної психології змальовує Ноель Сміт. Значущим методологічним принципом, на підставі якого він фактично протиставляє сучасну – по суті, експериментальну – психологію попереднім філософсько-психологічним вченням, постає розрізнення “конструктів” та “подій”. Декартова “душа”, “монади” Ляйбніца, “враження” Юма, “ідеї” та “відчуття” Локка, “пружини” Ламетрі, “трансцендентальна єдність апперцепції” Канта, “специфічні нервові енергії” Мюллера, “психічна хімія”

Дж. Ст. Мілля, “О” Вудвортса, “ізоморфізм” Келлера – все це конструкти, тобто щось сконструйоване, а не таке, що спостерігається. Конструкт є продуктом теоретизування, абстрагування, вигадкою мислення. Все, що не є висхідною (оригінальною) подією, є конструктом – і справа лише в тому, чи він виводиться з подій, які спостерігаються, чи нав’язується ним. На думку Н. Сміта, у всіх перерахованих випадках конструкти були результатом запозичень з культурної традиції і нав’язувалися подіям, а тому їх можна вважати штучними, спекулятивними [див.: 5, с. 63]. Натомість подіями, спостереження та дослідження яких має бути основною психології, є бачення, уявлення, запам’ятовування, виображення та інші акти, що здійснюються людиною.

Відповідно, з точки зору Н. Сміта, когнітивний підхід повертає психологію до більш раннього етапу, коли центральними для неї були такі конструкти, як “розум” (“mind”) та “вищі психічні процеси” (“higher mental processes”): саме ці конструкти, на його думку, використовуються при створенні поняття “пізнавальна (когнітивна) здібність”, або “когніція” (“cognition”). У зв’язку з цим можна пригадати, що класифікація “здібностей душі” у свій час була характерною ознакою емпіричної психології Х. Вольфа, при цьому у своїй раціональній психології він здійснював психологічну редукцію, зводячи всі здібності душі до однієї основної сили – такою основною силою душі у нього виступало уявлення (Vorstellung): “Душа володіє силою уявлення світу згідно положенню її тіла у світі” [цит. за: 1, с. 32]. Розумові здібності були також предметом пильної уваги Й. Тетенса та І. Канта. Натомість пізніше Й. Герbart піддав критиці філософсько-психологічні вчення про здібності, стверджуючи абсолютну неструктурованість душі як “простої сутності”. Можна, таким чином, побачити, що сучасна когнітивна психологія, стверджуючи “когнітивної здібності”, певною мірою повертається до вольф’янсько-кантіанської філософсько-психологічної традиції.

Багато чим когнітивна психологія завдячує біхевіоризму. Н. Сміт узагальнює як позитивне, так і негативне відношення когнітивізму до біхевіоризму. Отже, когнітивна психологія:

- сприйняла статистичний та методологічний апарат, розроблений біхевіоризмом, відкинувши механістичну концепцію класичного обумовлювання, яку вона замінює аналогією з більш технологічним механізмом – комп’ютером;

- зберегла уявлення про механізми стимулів та реакцій у формі механізмів вхідних та вихідних сигналів;

- запропонувала концепцію обробки інформації мозком, яка підкреслює, наслідуючи біхевіоризм, особливу роль внутрішніх збуджень, ментальних карт, мозкових команд, які уводяться між стимулом та реакцією;

- зберегла характерні для біхевіоризму процедури виведення гіпотез із теорій (гіпотетико-дедуктивний метод), а також зацікавленість до дослідження процесу навчання та пам’яті;

- зберегла прийняту методологічним біхевіоризмом практику використання операціональних визначень

своїх конструктів, тобто реакція визначає ментальний конструкт;

– зберегла властиві біхевіоризму уявлення про ієрархії, лише замінивши ієрархію простих обумовлених рефлексів ієрархіями, в яких складні психічні процеси складаються з більш елементарних процесів [див.: 4, с.85].

З іншого боку, на думку Н. Сміта, когнітивна психологія відмовилась від експериментів із тваринами і перетворила зв'язок “мозок–розум” на центральний ланцюг програм обробки інформації. Визначаючи ключову роль мозку як психологічного органу та ігноруючи роль зовнішніх стимулів (за виключенням вхідних сигналів) і реакцій (за виключенням вихідних сигналів), когнітивна психологія переносить акцент на внутрішню причинність, на протизагуг зовнішньої причинності, яка акцентується біхевіоризмом. Н. Сміт пояснює таке порушення наслідування тим, що, когнітивізм та біхевіоризм, на його думку, насправді походять з різних філософських традицій, а саме: когнітивізм ґрунтується на філософії німецького раціоналізму, згідно якому вроджені здатності до організації визначають психологічні події, а також на дуалізмі розуму та тіла в його декартівському варіанті, у той час як біхевіоризм веде свій родовід від англійського емпіризму, згідно якому поведінку визначає зовнішнє середовище. У той же час, запозичення когнітивізмом методологічних принципів біхевіоризму наближує його до емпіризму [див.: 4, с.86].

Характерний для когнітивної психології конструкт “розуму, що впорядковує”, Н. Сміт також виводить з ідей засновників експериментальної психології ХІХ ст., зокрема Гельмгольца, Фехнера, Вундта. З іншого боку, джерелом когнітивної психології постає теорія інформації Клода Шеннона, яка розглядає інформацію як структурну характеристику повідомлення. Успіхи теорії інформації посилили зацікавленість цим фундаментальним процесом, а відповідно – й інтерес до ментальних структур, здатних здійснювати обробку інформації.

Зрештою, виникнення когнітивної психології було пов'язано й з тим, що Р. Солсо називає “невдачею” біхевіоризму. Вивчаючи зовнішні реакції на стимули, біхевіоризм не зміг пояснити розмаїття людської поведінки, наприклад, у царині мови. Крім того, він ігнорував низку тем, прямо пов'язаних з людською психологією – таких, як пам'ять, увага, свідомість, мислення та виображення [див.: 5, с. 37]. Виникнення теорії зв'язку, яка спровокувала проведення експериментів із виявлення сигналів, уваги, кібернетики та теорії інформації; сучасна лінгвістика, яка сформулювала нові підходи до мови та граматичних структур; вивчення пам'яті, що призвело до розвитку моделей систем пам'яті і появи верифікованих моделей інших когнітивних процесів; зрештою, розвиток комп'ютерної науки та інших технологічних досягнень, особливо науки штучного інтелекту, – все це стало складовими того процесу, який був пізніше названий когнітивною революцією і складовою якого стало формування когнітивної психології. До цього також долучилася психологія розвитку, яка виявила впорядковане, послідовне розгортання здібностей під

час процесу зростання від дитини до дорослого (Ж. Піаже).

В останні роки дослідники відзначають суттєві методологічні зрушення у розвитку когнітивної психології, які можна пов'язати з намаганням (хоча й не завжди чітко усвідомленим) відновити зв'язки з висхідними філософсько–методологічними принципами та традиціями. М. Фалікман, зокрема, зазначає, що розвиток когнітивної психології та когнітивної науки загалом йде шляхом “розмикання”, виходу в оточуючу дійсність, яке відбувається у чотирьох концептуальних формах:

- embodied cognition, тобто “втілене пізнання”, або пізнання людини як тілесного матеріального суб'єкта;
- embedded cognition, тобто “ситуативне (контекстно–обумовлене) пізнання”, або пізнання в контексті реальної дійсності;
- emotional cognition, тобто емоційне пізнання;
- distributed cognition, тобто розподілене пізнання [див.: 6, с. 32].

При цьому характерним моментом залишається той, що всі ці напрямки розвиваються переважно “знизу”, тобто від емпіричних даних до теорії, побудова якої для когнітивної науки все ще залишається справою майбутнього [див.: 6, с. 34]. Іншими словами, внутрішні процеси розвитку когнітивної психології наштотують її на необхідність звернутися до філософсько–методологічного обґрунтування, якому досі не приділялося достатньої уваги. При цьому, на думку М. Фалікман, перспективи розвитку когнітивної науки останнім часом набувають більш наглядного культурно–діяльничого характеру, що пов'язується, зокрема, із ідеями внутрішньої діалогічності Л. Віготського, вплив якого на західну психологію відзначається після публікації його праць англійською у 60–х роках минулого століття.

Отже, когнітивна наука, яка на початкових етапах свого розвитку максимально дистанціювалася від розгляду людини як біологічного організму, соціального індивіда і носія культури, рухається тепер в напрямку дедалі більшого інтересу не тільки до людського пізнання, але й до людини як суб'єкта пізнання. У цьому векторі розвитку неминучо є більша методологізація та філософізація когнітивної психології та усього комплексу когнітивних наук.

По–перше, слід підкреслити, що сучасна когнітивна психологія протягом свого вже півстолітнього існування мало була налаштована на пошуки власних історико–філософських контекстів, здебільшого вбачаючи у філософії як такій метафізично–спекулятивні конструкції, які є мало придатними до потреб сучасної когнітивної революції. У цьому відношенні когнітивна психологія прямо продовжує (що, власне, й визнає) традиції експериментальної психології ХІХ століття, у тому числі в її суто психологічному забарвленні (яке означає заміну філософії психологією як загальнонауковою методологією, орієнтованою при цьому виключно на емпіричну основу).

По–друге, емпіричний характер когнітивної психології налаштовує на визначення її зв'язків із британською емпіричною філософією, деякі розробки якої, зокрема пов'язані з так званою “ментальною

топографією” Д. Юма або “ментальною хімією” Дж. Ст. Мілля, дійсно виявляються близькими сучасним когнітивістським схемам.

По-третє, з іншого боку, в когнітивній психології виявляються конструкти, близькі, або прямо запозичені з німецького раціоналізму XVIII століття (Вольф, Тетенс, Кант), зокрема вчення про психологічні (ментальні) здібності. Певним посереднім ланцюгом тут могли виступити деякі німецькі вчення експериментальної психології XIX століття, зокрема Йоганна Мюллера та Германа Гельмгольца, що розвивали своєрідне фізіологічно-природничє тлумачення Кантового апріоризму.

Нарешті, по-четверте, особливою увагою когнітивістів – як і багатьох інших напрямків сучасної психології, – користується вчення Вільяма Джеймса. І хоча, як зазначалося на початку, у своїх висхідних варіаціях когнітивна психологія, начебто, відходила від визначальних методологічних позицій Джеймса щодо структури людської свідомості, то її новітні модифікації можуть розглядатися як наближення до відповідних побудов американського психолога щодо біологічного, соціального та духовного “я”.

Список використаних джерел

1. Васильев В. В. Учение о душе в метафизике XVIII века: Учебное пособие / В. Васильев. – Барнаул: Изд-во АГУ, 2000. – 132 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philos.msu.ru/community/staff/vasiliev/>
2. Горизонты когнитивной психологии: Хрестоматия / Сост. В. Ф. Спиридонов, М. В. Фаликман. – М.: Языки славянских культур; РГГУ, 2012. – 320 с.
3. Когнитивная психология: История и современность. Хрестоматия / [под ред. М. Фаликман, В. Спиридонова]. – М.: Ломоносовъ, 2011. – 384 с.
4. Смит Н. Современные системы психологии / пер. с англ. под общ. ред. А. А. Алексеева / Ноэль Смит. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. – 384 с.
5. Солсо Р. Когнитивная психология / [6-е изд.; пер. с англ.] / Роберт Солсо. – СПб.: Питер, 2011. – 589 с.
6. Фаликман М. В. Когнитивная наука в XXI веке: организм, социум, культура / Мария Фаликман // Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека “Дубна”. – 2012. – №3. – С.31–37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyanima.ru/journal/2012/3/2012n3a2/2012n3a2.1.pdf>
7. James W. The Principles of Psychology. Vol.1–2 / William James. – New York: Dover, 1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychclassics.yorku.ca/James/Principles/index.htm>

References

1. Vasil'ev V.V. Uchenie o dushe v metafizike XVIII veka: Uchebnoe posobie / V. Vasil'ev. – Barnaul: Izd-vo AGU, 2000. – 132 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.philos.msu.ru/community/staff/vasiliev/>
2. Gorizonty kognitivnoj psihologii: Hrestomatija / Sost. V.F. Spiridonov, M.V. Falikman. – M.: Jazyki slavjanskih kul'tur; RGGU, 2012. – 320 s.
3. Kognitivnaja psihologija: Istorija i sovremennost'. Hrestomatija / [pod red. M.Falikman, V.Spiridonova]. – M.: Lomonosov#, 2011. – 384 s.
4. Smit N. Sovremennye sistemy psihologii / per. s angl. pod obshh. red. A.A. Alekseeva / Nojel' Smit. – SPB.: Prajm-Evroznak, 2003. – 384 s.
5. Solso R. Kognitivnaja psihologija / [6-e izd.; per. s angl.] / Robert Solso. – SPb.: Piter, 2011. – 589 s.
6. Falikman M.V. Kognitivnaja nauka v XXI veke: organizm, socium, kul'tura / Marija Falikman // Psihologicheskij zhurnal Mezhdunarodnogo universiteta prirody, obshhestva i cheloveka “Dubna”. – 2012. – №3. – S.31–37. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.psyanima.ru/journal/2012/3/2012n3a2/2012n3a2.1.pdf>
7. James W. The Principles of Psychology. Vol.1–2 / William

James. – New York: Dover, 1950. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://psychclassics.yorku.ca/James/Principles/index.htm>

Goian I. N., Ph.D., Dean of the Faculty of Philosophy, Carpathian National University Basil Stefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), dekanat_filosof@pu.if.ua

Historico-philosophical measurement of cognitive psychology

In article the historico-philosophical context of modern cognitive psychology, that is its communication with philosophical and psychological traditions of the past, and also its relation to philosophical methodology as that reveals.

Keywords: cognitive psychology, cognitivism, mental processes and structures, philosophical psychology, psychologism.

Гоян І. Н. доктор філософських наук, декан філософського факультета, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), dekanat_filosof@pu.if.ua

Историко-философскоизмерение когнитивной психологии

Раскрывается историко-философский контекст современной когнитивной психологии, то есть её связь с философско-психологическими традициями прошлого, а также её отношение к философской методологии как таковой.

Ключевые слова: когнитивная психология, когнитивизм, ментальные процессы и структуры, философская психология, психологизм.

* * *

УДК 101.8+161

Івашенко І. А.

аспірант кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут” (Україна, Київ), ivaschenko-ihor@yandex.ru

МИРА ЯК КАТЕГОРІЯ КЛАСИЧНОЇ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Досліджено статус та роль категорії “міра” в контексті головних філософських вчень античної філософії. Автором здійснено історичну інтерпретацію еволюції проблематики античної філософії з позицій становлення її категоріального апарату.

Розглядаються найбільш показові філософські школи та їх підходи до визначення категорії “міра” – досократиків, софістів та представники класичної античної філософії – Платона та Аристотеля. Зроблено висновок, що антична філософія сформулювала основні проблеми філософії та методологічні підходи, які знайшли своє відображення в усіх наступних філософських системах, і, передусім, в німецькій класичній філософії.

Ключові слова: міра, категорія, антична філософія, софісти, Платон, Аристотель.

В структурі філософського знання питання про пізнавальну роль категорій належить до числа ключових. У зв'язку із сучасними тенденціями вирішення кардинальних проблем філософської науки, насамперед, шляхом герменевтичного розкриття скритих “сми́слів” і “значень” феноменів людського існування, заслуговує дослідницької уваги питання щодо значення класичних філософських категорій у становленні сучасної наукової думки.

Фундаментальні праці з історії філософії, в тому числі “Лекції з історії філософії” Г. В. Ф. Гегеля та “Історія західної філософії” Б. Рассела, лише визначали загальні риси філософських систем та не могли з об'єктивних причин вдаватися в деталі генези. Як відмічає Б. Рассел, досліджуючи погляди мислителів, необхідно прагнути до такого компромісу, щоб деталі представляли цінність виключно ілюстративного та оживляючого наукову працю характеру. Зважаючи на це, окреме дослідження генези категорії “міри” з точки зору історії філософії та логіки, є необхідним моментом для її застосування при дослідженні сучасних суспільних феноменів, “переломлення” категорії “міри” крізь призму суспільних відносин.